

Włodzimierz Bernacki, *Myśl polityczna I Rzeczypospolitej*, Kraków: Wydawnictwo Arcana, 2011, ss. 430.

Szeroko rozumiana myśl polityczna towarzyszyła człowiekowi od wieków, kształtując spojrzenie na takie kwestie jak na przykład państwo czy prawo. Próba określenia ustroju, wyznaczenia pewnych ram i zasad dla bytu państwowego nie była obca jednostkom ludzkim, które starały się zorganizować społecznie, uporządkować świat, a także opisać otaczającą rzeczywistość. Nie inaczej rzecz się miała w przypadku I Rzeczypospolitej. A jednak brak w polskiej literaturze całościowych ujęć tej problematyki, jak również brak żywiołowej dyskusji dotyczącej polskiej myśli politycznej całej epoki nowożytnej.

Tym bardziej cieszy oddana do rąk czytelnika *Myśl polityczna I Rzeczypospolitej*. Omawiana praca jest jedną z nielicznych pozycji, w której autor, historyk myśli politycznej i politolog, świadomie postawił sobie za cel całościowe zmierzenie się z tą tematyką.

Pracę Bernackiego rozpoczyna wstęp, w którym przedstawiono powody powstania syntezy tego typu (ważne moim zdaniem jest tu podkreślenie spojrzenia z perspektywy politologii i zaznaczenie chęci naświetlenia problematyki myśli politycznej I RP niejako na nowo) oraz zaprezentowano główne założenia metodologiczne przyświecające autorowi. Tutaj pojawia się niezbędna do zrozumienia całego dzieła definicja republiki (rzeczypospolitej) oraz omówienie struktury pracy, kryteriów doboru omawianych dzieł, a także przyjętych ram czasowych.

Myśl polityczna I Rzeczypospolitej podzielona jest na trzy główne części: *Wiek złoty*, *Wiek srebrny* i *Wiek żelaza*. *Wiek złoty* obejmuje najdawniejsze dzieje Polski aż po schyłek panowania Jagiellonów i omawia takie zagadnienia, jak: *Narodziny i rozwój polskiej myśli politycznej*, *Twórcy republikańskiego Credo* oraz *Republikanizm w zwierciadle*. W obrębie każdej z nich przedstawiono chronologicznie poglądy najważniejszych autorów poprzedzone krótkimi notami biograficznymi. Znajdziemy zatem tutaj m.in. Wincentego Kadłubka, Mateusza z Krakowa, Pawła Włodkowica, Jana Długosza, Filipa Kallimacha, Stanisława Orzechowskiego, Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Andrzeja Wolana, Piotra z Goniądza, Marcina Kromera, Jana Sariusza Zamoyskiego czy Łukasza Górnickiego.

Wiek srebrny obejmuje czasy do końca panowania Jana III Sobieskiego. Autor podzielił tę część na krótsze zagadnienia: *Programy naprawy Rzeczypospolitej i polskich obyczajów*, *Arianie wobec wolności i państwa*, *Teorie umowy społecznej – programy reform* oraz *Piewcy republiki wolności*. Czytelnik pozna tutaj myśl Piotra Skargi, Krzysztofa Warszawickiego (choć – jak sam Bernacki podkreśla – chronologicznie obaj powinni należeć jeszcze do poprzedniej epoki), Szymona Starowolskiego, Samuela Przytkowskiego, Jana Ludwika Wolzogeny, Łukasza Opalińskiego, Stanisława Kazimierza Kożuchowskiego, Wojciecha Dębołęckiego, Andrzeja Maksymiliana Fredry czy wreszcie Stanisława Herakliusza Lubomirskiego.

Ostatni okres – *Wiek żelaza* – swoim zasięgiem obejmuje w zasadzie ostatnie stulecie I Rzeczypospolitej do momentu jej upadku – czyli, jak zaznacza sam autor, czasy trzech ostatnich władców Polski. Omawiani są tutaj *Reformatorzy*, *Twórcy przelomu – twórcy czasu przelomu*, *Nowy republikanizm* oraz *Obrońcy republiki w dawnym jej kształcie*. W tej części książki znajdziemy omówienie poglądów takich myślicieli, jak Stanisław Dunin-Karwicki, Jan Stanisław Jabłonowski, Stanisław Bogusław Leszczyński, Stanisław Poniatowski, Stanisław Hieronim Konarski, Hugo Kołłątaj, Stanisław Staszic, Józef Pawlikowski, Franciszek Salezy Jezierski, Seweryn Rzewuski czy Wojciech Turcki. Praca Bernackiego zamknięta zostaje niczym kłamrą krótkim zakończeniem. Autor dokonuje w nim podsumowania swojego spojrzenia na myśl polityczną okresu I Rzeczypospolitej oraz pokazując złożoność problemu, wskazuje na pewne następstwa, jakie zrodził on w świecie rzeczywistym (zwłaszcza w kontekście daty 1795 i upadku państwowości polskiej).

Układ książki jest niezwykle przejrzysty i konsekwentny. Na uwagę zasługuje z jednej strony w miarę chronologiczne uszeregowanie prezentowanych myślicieli, z drugiej podejście problemowe. Warto tu podkreślić znaczenie wprowadzonych cezur czasowych – choć sam autor podkreśla pewne problemy z dokładnym wyznaczeniem granic poszczególnych epok w takiej materii jak myśl polityczna. Zdaniem niżej podpisanego, zastosowany przez niego podział jest niezwykle logiczny i konsekwentny. W efekcie zarówno praca, jak i poszczególne części i podrozdziały stanowią całość spójną, logiczną i dzięki temu łatwą w odbiorze. Również wstęp i zakończenie, tworzące swoistą klamrę dla całego dzieła (kompozycyjną i pojęciową – definicje!), doskonale wpisują się w koncepcję zamkniętego, przejrzystego układu.

Praca Włodzimierza Bernackiego jest syntezą i pierwszym nowoczesnym podręcznikiem myśli politycznej owego okresu. Nie jest jej celem odkrywanie nowych dzieł, nowa interpretacja znanych myśli czy dyskusja nad ich znaczeniem dla ówczesnych rozwiązań politycznych. Jest to próba zebrania i podsumowania w jednym tomie zbadanych już w znakomitej większości problemów i poglądów.

W syntezie takiej jak *Myśl polityczna I Rzeczypospolitej* mamy oczywiście do czynienia, jak słusznie zauważa sam autor, z pewnym subiektywnym doбором prezentowanych myślicieli. Mimo to wydaje się, że czytelnik otrzymał pracę bardzo obszerną, dokładną i stanowiącą znakomite wprowadzenie do myśli politycznej tamtej epoki.

Poglądy autorów przedstawiono obszernie z dodatkiem cennych komentarzy, szukając ponadto powiązań polskich myślicieli z twórczością zagraniczną oraz doktrynami politycznymi w wielu innych krajach i sytuując ich na znacznie szerszym tle. Postaci zaprezentowane są ciekawie, a poglądy omówione jasno i przejrzysto, co sprawia, że w połączeniu z bardzo przystępnym językiem książkę czyta się łatwo i przyjemnie. To czyni ją przyjazną dla szerokiego kręgu odbiorców, co, moim zdaniem, jak najbardziej odpowiada zamysłowi Bernackiego. Obszerny aparat przypisów oraz bogata bibliografia sprawia, że bardziej wymagający odbiorca z pewnością będzie miał szansę pogłębić swoją wiedzę.

Konkludując, można stwierdzić, że *Myśl polityczna I Rzeczypospolitej* bardzo dobrze spełnia założenia typowej syntezy – zbiera i klasyfikuje, przytacza i porządkuje zgodnie z zamysłem autora poglądy większości najważniejszych myślicieli politycznych doby I RP. Z jednej strony przyda się wszystkim tym, którzy chcieliby szybko zapoznać się z tego typu tematyką, z drugiej – posłuży jako dobra baza do dalszych poszukiwań – również akademickich – dla głębiej zainteresowanych. Wnosząc poniekąd nowe spojrzenie, książka ta staje się cenną pozycją w debacie o kształcie i wymiarze polskiej myśli politycznej do 1795 roku.

Jakub Janik